

TREBALL FINAL DE MÀSTER

Títol: Discursos entre el fracàs i l'oportunitat. Anàlisi dels i les joves que cursen un PFI a l'Institut Castell dels Templers de Lleida

Autora: Virginia Carretero Zamora

Tutor: Carles Feixa Pàmpols

Data presentació: 31 de gener de 2016

Universitats organitzadores:

Discursos entre el fracàs i l'oportunitat.

Anàlisi dels i les joves que cursen un PFI a l'Institut

Castell dels Templers de Lleida

Virginia Carretero Zamora

Tutor: Carles Feixa Pàmols

31 de gener de 2016

Resum: El fracàs escolar és un fet que preocupa a la societat actual, no tan sols per les repercussions que té de forma més immediata, com n'és l'abandonament prematur del sistema educatiu, sinó també per aquells factors de més magnitud amb que es relaciona: l'exclusió social i laboral. Malgrat les múltiples explicacions que l'han anat descrivint al llarg dels anys i l'anàlisi acurat que se n'ha fet des de varies perspectives, segueix sent una realitat per a la qual encara no s'han trobat intervencions prou encertades que li puguin fer front de manera efectiva. En aquest treball es pretén definir aspectes concrets en relació als factors que determinen el fracàs escolar des de la perspectiva dels mateixos joves protagonistes d'aquesta realitat per poder establir alguns criteris d'interès a considerar en les intervencions.

Descriptors: fracàs escolar, itineraris formatius, exclusió social, programes de segona oportunitat

ÍNDIX

1. JUSTIFICACIÓ	4
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	5
2.1. Teories des de la sociologia de l'educació	5
2.1.1 Reproducció i acció racional	5
2.1.1.1. Teoria de la reproducció	5
2.1.1.2. Teoria de l'acció racional de l'individu	6
2.1.2. Enfocament dels itineraris i les transicions	6
2.2. El fracàs escolar i abandonament prematur del sistema educatiu	9
2.2.1. Fracàs escolar	9
2.2.2. Abandonament prematur del sistema educatiu	11
2.2.3. Fracàs escolar, abandonament prematur, exclusió educativa i exclusió social i laboral	12
3. ABORDATGE INSTITUCIONAL DEL FRACÀS ESCOLAR I L'ABANDONAMENT PREMATUR DEL SISTEMA EDUCATIU	14
3.1. Opcions formatives per a alumnes que no obtenen el graduat en ESO	14
3.2. Els Programes de Formació i Inserció (PFI)	15
3.3. Els PFI a l'Institut Castell dels Templers	16
3.3.1. La institució educativa	16
3.3.2. El desplegament dels PFIs	17
4. METODOLOGIA	19
4.1. Procediments i tècniques	19
4.2. Mostra	19
4.3. Objectius	22
4.4. Variables utilitzades en l'anàlisi	23
5. ANÀLISI DELS DISCURSOS	26

5.1. Aspectes personals i socials dels estudiants	26
5.2. Característiques familiars	28
5.3. Influència de grup d'iguals	29
5.4. Característiques de la comunitat de residència	30
5.5. Entorn escolar	31
5.6. Polítiques socials i educatives	32
6. CONCLUSIONS	33
BIBLIOGRAFIA	34
ANNEX	36

1. JUSTIFICACIÓ

Aquest document és el Treball Final del Màster Interuniversitari en Joventut i Societat cursat al llarg del curs 2014/2015. De totes les mirades sobre la joventut treballades al llarg d'aquests estudis, en allò que més he aprofundit al llarg de l'any per l'interès que em suscita i per la relació que té amb la meva formació prèvia ha estat en aquells aspectes relacionats amb l'educació i la formació dels i les joves, i aquest treball n'és una mostra.

Per una banda, un dels motius de decisió d'abordar aquesta temàtica, la dels joves que fracassen en el sistema educatiu, va ser el fet que se m'oferís la possibilitat de fer les pràctiques del màster en un centre educatiu on s'imparteixen Programes de Formació i Inserció, vies de segona oportunitat per a aquells joves que no es treuen el graduat en ESO. En tot moment he considerat que poder analitzar una situació concreta et pot fer veure petits detalls que si després es tenen presents poden suposar algunes millores. Des d'un principi tenia clar que volia que el meu treball pogués fer alguna aportació ni que fos a una escala tan petita com és un institut, i participar durant tres mesos en un programa d'aquestes característiques m'ho permetia.

Per altra banda, malgrat el fracàs educatiu no és res nou, continua essent una problemàtica a l'ordre del dia del nostre sistema educatiu i de la nostra societat, així doncs, considerava que era un tema prou interessant per desenvolupar.

Amb aquest treball no és pretén presentar moltes dades ni tampoc aportar una solució a l'evident problemàtica de l'objecte d'estudi, sinó donar veu i escoltar a un grup reduït de protagonistes. Sovint les polítiques i els projectes educatius es centren en valors numèrics que no permeten entendre bé les situacions reals; donar veu i escoltar als joves que es troben en aquesta situació, saber com la viuen, com la interpreten i quines implicacions té per al ells, pot fer entendre-la millor i permetre intervenir-hi d'una manera més ajustada.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En aquest apartat es fa un breu resum de les teories i aportacions que s'han fet des de la sociologia de l'educació en referència a la relació entre l'escola i l'individu; considerant aquells autors més rellevants. Es segueix amb un recull d'explicacions del fracàs escolar i l'abandonament prematur del sistema educatiu i de la relació que aquest té amb l'exclusió social i laboral dels i les joves.

2.1. Teories des de la sociologia de l'educació

2.1.1 Reproducció i acció racional

Des de la sociologia de l'educació són dos els paradigmes oposats que tradicionalment han explicat la relació entre els individus i l'escola. Per una banda es troben els corrents teòrics de la reproducció, basats en el principi que és l'escola la que selecciona els individus i, per altra banda, existeix la perspectiva de la teoria de l'acció que, al contrari que l'anterior, explica la relació escola- individu a través dels mecanismes i estratègies que l'individu té per ser ell qui selecciona l'escola.

2.1.1.1. Teoria de la reproducció

Els referents del primer corrent són Baudelot i Establet (1976), els quals van realitzar una investigació empírica sobre el sistema escolar francès i deien que l'escola no és "única" o igual per a tots, sinó diferent, ja que està dividida i promou aquesta divisió. Determinaven que els joves que van arribar al cim de l'educació superior eren fills de pares de classe dominant; en canvi, els que van abandonar el sistema escolar "únic" provenien de famílies pobres. Per aquest motiu, deien que existeix una escola "única" per a la minoria, i una escola de les grans majories. Van explicar aquesta teoria a través de les dues "reds" o xarxes: per una banda la secundària superior (SS), reservada per als fills de la classe dominant i que té com a finalitat reproduir els interessos de la burgesia; i per altra banda la primària professional (PP), on es prepara als fills de la classe dominada i el seu objectiu és reproduir el proletariat com a força laboral, on es troben integrats els alumnes d'origen pobre.

2.1.1.2. Teoria de l'acció racional de l'individu

La teoria de l'acció racional, representada principalment per Boudon (1983), contradiu l'anterior determinant que el sistema educatiu no ve determinat per l'estructura social, de tal manera que l'accés al sistema i les probabilitats de desenvolupament en aquest no estan directament relacionades amb l'origen social, sinó que són les estratègies dels individus en el seu pas pel continu escolar les que determinen les probabilitats d'accés. Això no vol dir, però, que l'origen social no tingui cap mena d'influència en aquesta relació individu- escola, però no de manera directa, sinó que el sistema social influeix en les decisions racionals dels individus a partir de la combinació de cost, benefici i risc, i són aquestes decisions les que determinen que un individu acabi escollint un camí escolar o un altre. És per això que, "els fills de classes populars estudien menys, perquè subestimen els avantatges futurs i sobreestimen els costos i els riscos de la inversió escolar" (Boudon, 1981).

2.1.2. Enfocament dels itineraris i les transicions

Enmig dels debats teòrics més clàssics sorgeix la perspectiva dels itineraris, que contempla aspectes de les dues anteriors com són la influència de la condició social i la de l'acció racional, però va més enllà, basant-se en allò que els joves van construint al llarg de les seves trajectòries vitals (Walther i Stauber, 2002).

Aquest enfocament parteix de l'explicació de la joventut "com un tram dins de la biografia, que va des de l'emergència de la pubertat física fins l'adquisició de l'emancipació familiar plena i des de la sortida del sistema escolar fins la inserció laboral. Parteix de l'actor social com a subjecte història i protagonista principal de la pròpia vida que articula de forma paradoxal i complexa l'elecció racional, les emocions, les constriccions socials i culturals i les estratègies de futur" (Casal et al., 2011)

Des d'aquest enfocament, i a partir de la concepció de transicions professionals i transicions familiars del concepte de joventut, sorgeixen els itineraris, centrats en els àmbits on és necessari que els i les joves prenguin decisions per poder anar conformant la seva biografia, prenent-ne part de forma activa.

Dins d'aquest estudi l'estudi de les transicions dels joves al llarg del seu procés biogràfic, García i Merino (2009) defineixen uns subprocessos que van conformant el que s'anomena transició a la "vida adulta":

- Transició de Escola al Treball (TET): és el procés que té a veure amb les primeres experiències laborals dels joves, que es poden donar tant si els joves han finalitzat els seus itineraris formatius com si no els han finalitzat encara.
- Transició de l'Escola a l'Escola (TEE): és el procés que té lloc al llarg de la construcció dels itineraris formatius.
- Transició del Treball al Treball (TTT): el procés que es dona en transicions internes o externes dels joves al mercat laboral.
- Transició de la família a la Família (TFF): és el procés de trànsit que es dona entre la família d'origen a l'emancipació familiar plena.

D'aquesta manera es van configurant els itineraris que, segons els mateixos autors, poden classificar-se en formatius, laborals i familiars. En aquest cas s'expliquen els itineraris formatius, aquells que es van configurant mitjançant les transicions escolars, donat que és els que es centra l'estudi.

Exposen quatre dimensions que condicionen o es relacionen amb la presa de decisions que es dona en els itineraris formatius. En primer lloc fan referència a la socialització diferencial, que ve "marcada per l'origen familiar i per les expectatives associades als grups socials, el gènere o el grup etnicocultural"; en segon lloc a l'orientació rebuda, tant per part de la família com de l'entorn proper; en tercer lloc les variables escolars del context educatiu i finalment l'anàlisi del cost, benefici i risc que fa l'alumne de les decisions que ha de prendre al llarg del seu itinerari formatiu en relació a les vies que se li ofereixen.

Cal especificar en aquest punt la distinció o la doble manera d'entendre la paraula "itinerari" que fan els mateixos autors. Per una banda designa els diversos camins que ofereix el sistema educatiu i de formació no reglada als joves, i per altra banda es refereix a allò que van construint els joves amb les seves decisions, és a dir, designa els itineraris oficials i els itineraris que fan. Garcia i Merino, R. prefereixen "per a la primera accepció utilitzar el terme via i deixar el terme itinerari per explicar la construcció biogràfica dels joves. Així, les vies serien les possibilitats limitades que ofereix un sistema educatiu per seguir un currículum diferenciat".

En un anàlisi més profund dels itineraris formatius realitzat pel GRET¹ a partir dels resultats obtinguts en l'enquesta ETEFIL 2005², Garcia et al. (2013) concreten sis itineraris diferenciats: l'abandonament de l'ESO sense graduació, l'obtenció del graduat d'ESO, Batxillerat, Cicle Formatiu de Grau Mitjà, Cicle Formatiu de Grau Superior i Universitat.

Abandono ESO sin graduado y no hacen nada más	17,6	Abandono ESO sin graduación	20,1	34,0
Abandono ESO con intentos fallidos de reincorporación	2,1			
Abandono y graduación ESO en curso	0,4			
Graduado ESO con intentos fallidos	8,7	Acaban obteniendo Graduado ESO	13,9	
Graduado ESO terminal	5,2			
Bachillerato en curso	5,4	Itinerario de Bachillerato	9,8	
Bachillerato terminal	4,4			
Acaban un CFGM vía graduado	7,4	Itinerario de CFGM	12,8	32,5
CFGM en curso	2,0			
CFGM en curso o terminado vía Bachillerato	1,8			
CFGM vía prueba acceso o PGS	1,4			
CFGM y estudios postobligatorios en curso	0,2			
CFGS en curso	8,0	Itinerario de CFGS	9,9	
CFGS	1,9			
Universidad en curso	33,1	Itinerario universitario	33,5	33,5
Abandono universidad	0,4			

Taula 1 Itineraris escolars a partir de l'ETEFIL 2005 (Garcia et al. 2013)

D'aquest mateix anàlisi de l'ETEFIL 2005 en sorgeix la **Teoria dels terços** (Garcia et al., 2013) que reflecteixen els percentatges de la taula anterior. Es basa en una distribució paritària entre els nivells educatius, de tal manera que un terç dels joves es queden en nivells educatius baixos, un terç aconseguix nivells educatius mitjans i un terç arriba a nivells educatius superiors. Traduït a itineraris, la definició seria la següent:

- Un terç fa referència als itineraris formatius més curts i amb obtenció d'un baix nivell educatiu (34%), serien els itineraris d'aquells alumnes que abandonen l'ESO sense obtenir-ne el graduat o bé que finalment obtenen el graduat d'ESO amb intents fallits com poden ser les repeticions. L'itinerari que ocupa un major percentatge en aquest primer terç és el dels alumnes que abandonen l'ESO sense el graduat i no estudien cap altra cosa (17,6%) és a dir, els

¹ El GRET és el *Grup de Recerca Educació i Treball* del Departament de Sociologia de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

² L'enquesta ETEFIL 2005 és la *Encuesta Transición, Educación, Formación e Inserción Laboral*, de joves de menys de 25 anys, realitzada per el Instituto Nacional de Estadística (INE) i el Ministerio de Educación (MEC).

itineraris educatius relacionats directament amb el fracàs escolar i l'abandonament prematur del sistema educatiu objecte d'aquest estudi.

- Un altre terç engloba aquells itineraris de durada una mica més llarga que arriben a un nivell educatiu mitjà (32,5%), és a dir, els itineraris d'aquells joves que obtenen un títol de Formació Professional de grau mitjà o superior però que prossegueixen amb els estudis universitaris.

- I el darrer terç correspon als itineraris formatiu llargs i amb titulacions superiors (33,5%), que engloba els itineraris universitaris.

2.2. El fracàs escolar i abandonament prematur del sistema educatiu

El fracàs escolar i l'abandonament prematur del sistema educatiu es troben plenament relacionats: per una banda el fracàs escolar fomenta desenllaços d'abandonament prematur del sistema educatiu i, d'altra banda, l'abandonament prematur és contemplat dins de les explicacions del fracàs escolar, és a dir, els alumnes que abandonen el sistema educatiu de forma prematura són considerats dins el grup d'alumnes que fracassen a nivell escolar. Per tant, quan es parla de fracàs escolar podem parlar tant del risc de que aquest condueixi a l'abandonament, com d'aquells alumnes que definitivament abandonen el sistema educatiu sense titulacions i passen a engrossir les dades del fracàs escolar.

Així mateix, són dues problemàtiques que des de fa anys estan a l'ordre del dia del debat en estudis i polítiques tant en el camp de l'educació com en el camp de la joventut; principalment pels efectes que comporten a nivell social que, traduïts en indicadors, en condicionen la inclusió/exclusió.

2.2.1. Fracàs escolar

Tot i que el fracàs escolar sempre han existit, si es contempla històricament la seva concepció ha anat variant. En funció del context sociocultural i educatiu, el fracàs escolar ha estat definit i certificat d'una manera o una altra en relació al sistema de valors socials i escolars. Així doncs, ha anat sempre lligat a la cultura dominant de la societat on la institució (l'escola o l'institut) ha estat immersa en cada moment, amb les seves normes, valors, coneixements, capacitats i formes de vida. D'aquesta manera, tal com exposa Escudero (2005), "el fracàs no es un fenomen natural, sinó una realitat construïda en i per l'escola en les seves relacions amb els estudiants i, naturalment, d'aquests amb ella"; en termes més generals, doncs, es podria dir que el fracàs escolar és construït per la societat dominant.

Tot i que no hi ha una definició clara del concepte, a nivell objectiu el fracàs escolar ve determinat per l'obtenció o la no de la titulació corresponent a l'etapa d'educació obligatòria, per tant, el càlcul del fracàs escolar fa referència a "la proporció d'individus que no aconsegueixen acabar els estudis obligatoris" (Calero, 2008), i un alumne que fracassa a nivell escolar és aquell "que intenta assolir els objectius mínims de l'educació obligatòria, falla i es retira [...] En el cas espanyol, parlem de l'alumne que no aconsegueix acabar l'ESO i surt amb un certificat d'haver-la cursat però sense el títol de graduat, que és el que acredita haver-la superat" (Fernández Enguita, 2010). Així doncs, quan es parla de fracàs escolar es parla d'aquells alumnes que, en el cas de Catalunya, no obtenen el graduat en ESO.

Des d'una perspectiva més àmplia són varis els autors han analitzat el fracàs escolar en base als factors que el determinen, i que els han agrupat en funció de criteris diferenciats. A continuació s'especifiquen algunes d'aquestes classificacions o agrupacions.

Una de les classificacions a destacar és la de Marchesi (2004) que diferencia tres tipus de variables, la interacció de les quals explicaria el fracàs educatiu. Per una banda, les variables psicològiques, que fan referència a aquelles que tenen a veure amb els aspectes cognitius i psicoafectius dels individus; per altra banda, les variables socioculturals, referents al context familiar i social; i finalment les variables institucionals, com són el context del centre educatiu, el currículum, els recursos i el mètode d'ensenyament.

González (2005), tres dimensions com a condicionants del fracàs escolar: una dimensió individual, és a dir, la història personal de l'alumne; una dimensió social, que engloba el rol de l'individu en la societat; i una dimensió institucional, referent a l'escola i la pràctica educativa.

Una explicació més complerta és la que fa el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2007). El CSASE estableix una classificació per explicar el fracàs escolar a partir de factors intrínsecs i factors extrínsecs a l'individu. Els primers comprenen aquells factors que depenen de l'alumne i els quals poden ser, per tant, controlats per aquest; serien aquells factors biològics, psicobiològics, conductuals i d'aprenentatge. Els segons, els factors extrínsecs, són aquells que no poden ser controlats per l'alumne, com són el sistema educatiu, el context polític, econòmic, territorial i sociocultural en el que està immers, i el context familiar.

Finalment Martínez, Escudero, González, García i altres (2004), van elaborar un quadre que recull³ altres factors que influeixen en el fracàs escolar i el risc d'exclusió, amb intenció de construir "models ecològics" per explicar i comprendre aquestes situacions d'exclusió en

³ Aquest quadre es detalla més endavant en la definició de les variables, donat que ha estat utilitzat per fer l'anàlisi del treball.

contraposició amb els models simplificats. Aquests altres factors que defineixen són els aspectes personals i socials dels estudiants, les característiques familiars, la influència del grup d'iguals, les característiques de la comunitat de residència, l'entorn escolar i les polítiques socials i educatives.

2.2.2. Abandonament prematur del sistema educatiu

Tal i com exposen García et al. (2013), l'abandonament prematur tampoc és un concepte senzill, sinó que es pot contextualitzar des de diverses perspectives:

En primer lloc des d'una perspectiva normativa, que fa referència a la legislació que cada país estableix en matèria d'educació, en concret l'edat que cada sistema educatiu considera educació obligatòria. En el cas de Catalunya, l'abandonament prematur del sistema educatiu es considera aquella sortida del sistema educatiu que es produeix abans dels 16 anys.

En segon lloc des de l'estadística, que contempla la proporció de la població de 18 a 24 anys no estudiant amb un nivell d'estudis inferior o igual als estudis obligatoris respecte el total de la població de 18 a 24 anys. Aquest es un indicador que, entre d'altres organismes, utilitza el SiJove⁴ per avaluar el sistema educatiu com mostra la següent taula.

		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Població 18-24 anys		31,9	28,9	26,2	24,2	24,7	22,2
Sexe	Homes	38,4	34,8	31,1	28,5	30,5	26,7
	Dones	25,1	22,8	21,1	19,8	18,6	17,5

Taula 2: Abandonament prematur dels estudis a Catalunya (Font: SiJove)

I en tercer lloc des de la perspectiva biogràfica de la construcció d'itineraris i dels processos de transició, a partir de la qual l'abandonament prematur del sistema educatiu s'entén com el resultat d'un procés que combinat d'una dimensió sociohistòrica, d'una dimensió biogràfica-subjectiva i d'una dimensió política i institucional.

L'important a l'hora de considerar els dos conceptes fins aquí esmentats, però, no hauria de ser la seva definició sinó quina implicació tenen en les trajectòries del joves, i això és el que tracta el següent apartat.

⁴ Sistema d'Indicadors sobre la Joventut a Catalunya

2.2.3. Fracàs escolar, abandonament prematur, exclusió educativa i exclusió social i laboral

Entre d'altres de les repercussions que tenen el fracàs escolar i l'abandonament prematur en el context actual, marcat per la situació de crisi, cal considerar les fortes repercussions en el mercat de treball en relació als joves, caracteritzat per les taxes d'atur juvenil i el treball precari, que determinen la vulnerabilitat dels joves en l'àmbit laboral.

De fet, quan es tracta de conceptualitzar la joventut, com ja s'ha exposat anteriorment, el terme "transició" pren molta importància. Entre aquest complex de transicions, una de les més rellevants és la transició professional com una de les bases de la construcció de la identitat dels joves cap a l'adulthood i el que aquesta comporta. Albaigés (2004) exposa que el treball és un valor fonamental en la inserció social a través de la participació econòmica, social, política i cultural.

Per tant, és també sota aquesta concepció que la formació acadèmica adquireix una importància fonamental quan es parla de joventut i exclusió, essent el punt de partida i un dels elements determinants en aquest procés d'inserció social. Així doncs, el nivell educatiu està directament relacionat amb la transició a la vida adulta i les possibilitats d'exclusió social i laboral.

L'informe Espanyol *Panorama de la Educación*, redactat a partir dels indicadors de la OCDE 2014, exposa que "el nivell educatiu determina tant les possibilitats d'aconseguir feina com el nivell salarial al qual s'aspira. A Espanya les persones amb estudis terciaris guanyen un 41% més que les persones que han finalitzat la segona etapa d'Educació Secundària i un 61% més que les que han completat la primera etapa d'Educació Secundària o un nivell inferior".

Ens trobem, per tant, davant una problemàtica evident: el fracàs escolar i l'abandonament educatiu prematur (un terç dels i les joves catalans), que, per altra banda, es relaciona directament amb altres indicadors que van sumant quan es parla d'exclusió social; aquest és el cas, com ja he exposat, de l'atur juvenil i el treball precari entre d'altres (la taxa d'atur entre la població jove de 16 a 24 anys se situa en el 47,1% com mostra la següent taula).

	2010	2011	2012	2013	2014
16-24 anys	39,1	43,8	50,4	50,2	47,1
Homes	45,3	49,5	52,6	53,9	48,5
Dones	32,0	37,8	47,9	45,9	45,6

Taula 3 Taxa d'atur dels joves entre 16 i 24 anys per sexes (Font: Idescat, a partir de dades de l'EPA⁵)

Fins aquí s'ha exposat com el fracàs escolar és un dels determinants de l'exclusió social i laboral, però el mateix passa a la inversa: el context social es decisiu en el funcionament acadèmic (Perroud, 1990).

La relació entre el fracàs escolar, l'abandonament prematur i l'exclusió social i laboral queda doncs evidenciada, i caldria un llarg debat per parlar sobre com s'influencien i es determinen l'un a l'altre i a l'inversa, però és evident que "l'anàlisi de l'abandonament escolar prematur, expressió de la desigualtat social i educativa, requereix una mirada holística que prengui en consideració, d'una banda, les causes o detonants primaris i, d'altra banda, les conseqüències que se'n deriven en termes d'inserció professional i social" (Garcia M., 2014).

⁵ Encuesta de Población Activa de l'INE (Instituto Nacional de Estadística)

3. ABORDATGE INSTITUCIONAL DEL FRACÀS ESCOLAR I L'ABANDONAMENT PREMATUR DEL SISTEMA EDUCATIU

En aquest apartat s'especifiquen les mesures plantejades des de les polítiques educatives per donar resposta al fracàs educatiu i a l'abandonament prematur del sistema educatiu. Tot i que s'estableixen polítiques des d'altres organismes, com per exemple les polítiques d'ocupació, en aquest treball es tracten tan sols les del Departament d'Ensenyament, donat que és on es focalitza l'estudi. En aquest punt es tracten especialment els Programes de Formació i Inserció (PFI), que seguidament s'exemplifiquen en el cas concret del seu desplegament en l'Institut Castell dels Templers de la ciutat de Lleida.

En aquest apartat i a trets generals, però, cal tenir en compte que la resposta que s'ha donat al llarg dels temps al fracàs escolar i a l'abandonament prematur s'ha fet des d'una perspectiva de l'estudiant com a responsable; és a dir, s'ha tendit a la individualització de tal manera que els que fracassen són els joves i no el sistema educatiu; a la privatització essent l'estudiant l'únic responsable del seu fracàs; i a l'atribució de les culpes a les víctimes (falta de motivació, d'esforç...). De la mateixa manera, d'aquestes explicacions se n'han anat derivant unes mesures en la mateixa línia.

3.1. Opcions formatives per a alumnes que no obtenen el graduat en ESO

Les opcions formatives per a aquells alumnes que fracassen a nivell educatiu i no obtenen el graduat en ESO són variades⁶:

- Programes de diversificació curricular

Tenen com a finalitat afavorir l'alumnat que ho requereixi perquè pugui assolir els objectius i les competències bàsiques de l'etapa i obtenir el títol de graduat en educació secundària obligatòria mitjançant una organització de continguts i matèries del currículum diferent a l'establerta amb caràcter general i una metodologia específica i personalitzada. Estan previstos per a aquell alumnat de 3r o 4t d'ESO (2n si s'ha repetit un curs a l'etapa). Els alumnes obtenen el graduat en ESO si superen les matèries previstes de tots els àmbits (àmbit lingüístic i social, àmbit científic i tecnològic i àmbit pràctic). Aquest programes es divideixen en tres modalitats:

Modalitat A: Aules obertes. Es desenvolupen en la seva totalitat en el centre educatiu.

⁶ L'explicació de tots aquests programes està extreta del web del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (www.xtec.cat)

Modalitat B: Projectes singulars. S'estableixen convenis amb ajuntaments i es pot desenvolupar fins al 40% del període lectiu en activitats fora del centre.

Modalitat C: UEC (Unitats d'Escolaritat Compartida)

- Els Programes de Formació i Inserció

Són explicats detalladament en el següent apartat.

- Escola d'adults

On es poden reprendre els estudis d'educació secundària i obtenir el gradual en ESO.

- Curs de formació específic per a l'accés als Cicles Formatius de Grau Mitjà

Poden accedir-hi les persones que no posseeixen el títol de Graduat en Educació Secundària Obligatòria o equivalent acadèmic i que tinguin almenys 17 anys complerts l'any d'inici del curs. La superació del curs permet l'accés directe al CFGM.

- Proves d'accés a Cicles Formatius de Grau Mitjà

Es tracta de proves que donen accés als cicles sense necessitat del graduat en ESO.

3.2. Els Programes de Formació i Inserció (PFI)

Aquests programes, creats per als joves que han "fracassat" en el sistema educatiu o que l'han abandonat de manera prematura, són coneguts també com a programes de segona oportunitat, i la seva existència es remunta a ja fa unes dècades, malgrat la seva nomenclatura i algunes de les seves característiques d'organització i desenvolupament han anat variant. Amb la LOGSE eren anomenats programes de Garantia Social, el curs 2009/2010 van ser substituïts pels PQPI (Programes de Qualificació Professional Inicial), que aquest any han passat a anomenar-se PFIs, regulats per la Resolució ENS/1102/2014, de 21 de maig, per la qual s'estableixen els programes de formació i inserció per al curs 2014-2015 de la següent manera:

"a partir del curs 2014-2015, resten suprimits els Programes de Qualificació Professional Inicial, regulats a la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació, en conseqüència, és oportú establir programes de formació i inserció per als joves no ocupats que compleixin com a mínim 16 anys d'edat i com a màxim 21 en l'any d'inici del programa, que hagin deixat l'educació secundària obligatòria, normalment després de cursar-ne el quart, sense obtenir-ne el títol i que en el moment d'iniciar els programes no

segueixin estudis en el sistema educatiu ni participin en altres accions de formació".

La finalitat dels programes de formació inserció és educativa, formativa i professionalitzadora; per tal de permetre a l'alumne/a el seu desenvolupament personal i l'adquisició de competències que li facilitin tant la inserció social i laboral com la continuïtat formativa en els ensenyament post-obligatoris, preferentment els Cicles Formatius de Grau Mitjà.

Es distribueixen en 15 perfils professionals que donen lloc a un total de 27 PFI diferents. A nivell curricular es configuren amb mòduls de formació general, mòduls de formació professional, un mòdul de formació en centres de treball (pràctiques) i un mòdul de projecte integrat.

3.3. Els PFI a l'Institut Castell dels Templers

3.3.1. La institució educativa

L'Institut Castell dels Templers és una institució pública del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. És un Institut d'Educació Secundària on el curs 2014/2015 s'imparteixen estudis d'ESO (una línia), Programes de Diversificació Curricular de 3r i 4t d'ESO, Programes de Formació i Inserció (PFI) i Formació Professional Bàsica (Programes de Promoció Professional- PPP).

La història de l'institut és breu donat que és de recent creació. Aquest va començar la seva activitat el curs 2012/2013 per donar resposta per una banda a l'ESO al barri de la Mariola i, per altra banda, per suplir el que abans havien estat les aules taller; per aquest motiu, encara no s'hi imparteixen els cursos de Batxillerat, donat que la primera promoció d'alumnes de secundària encara no ha superat l'etapa.

L'Institut Castell dels Templers té uns eixos clars que el vertebrin i el fan singular⁷: l'orientació cap a una educació i formació de qualitat que deixa de banda l'assistencialisme a favor de la integralitat i el desenvolupament personal i professional dels alumnes a partir d'uns entorns d'aprenentatge variats però continus, coordinats i potents per adquirir unes competències ben definides que s'assoleixen tant dins del centre (a les aules) com amb la participació en activitats i projectes més oberts i interdisciplinaris, tot això sense cap por a la innovació.

⁷ Informació extreta dels documents interns de l'Institut Castell dels Templers: Avaluació Interna i Programació General de Centre 2014/2015.

La institució té dues seus diferenciades que es corresponen amb les dues divisions dels ensenyaments que s'hi imparteixen, les quals estan sota la mateixa direcció general però tenen dues direccions pedagògiques separades.

Per una banda, situat al barri de la Mariola, al Passeig Onze de setembre, 137 hi ha la seu on s'imparteix l'ESO, referent d'aquest nivell educatiu per als adolescents del barri de la Mariola de Lleida i que té com a centre adscrit d'Educació Primària l'Escola Magí Morera del mateix barri.

Per altra banda, la segona seu de la institució està situada al camí vell d'Albatàrrec, on es desenvolupen els programes de segona oportunitat en tres modalitats diferents:

- Programa de Diversificació Curricular (PDC)

anomenat també PFI Groc. Aquest està adreçat a alumnes de 3r i 4t d'ESO i a alumnat del mateix institut que fa 2n d'ESO. S'hi imparteixen Ensenyaments Professionalitzadors de Manteniment i de Serveis (Construcció, Estètica, Fusteria, Jardineria i Oficina), ensenyaments generals (Llengua i Cultura, Ciència i Tècnica, Moviment i Art, i Tasques d'Iniciació Laboral i sobre la Naturalesa i la Societat. El darrer curs hi havia tres grups- classe de PDC.

- Programa de Promoció Professional (PPP)

Cofinançat pel Fons Social Europeu juntament amb el Ministerio de Educación y Ciencia. Aquest té una durada de dos anys acadèmics i és novetat del curs 2014/2015; s'ha iniciat amb una via ("Auxiliar en imatge personal: perruqueria i estètica"). L'Institut Castell dels Templers és l'únic centre on s'imparteix aquesta modalitat formativa a la província de Lleida.

- Programes de Formació i Inserció (PFIs)

3.3.2. El desplegament dels PFIs

De les 27 vies diferents existents de PFI, englobades en 15 famílies, a l'Institut Castell dels Templers se n'ofereixen 6, pertinents a 6 famílies diferents:

- Auxiliar en activitats d'oficina i en serveis administratius generals (Administració i gestió)
- Auxiliar en vivers i jardins (Agrària)
- Auxiliar de paleta i construcció (Edificació i obra civil)
- Auxiliar en treballs de fusteria i instal·lació de mobles (Fusta, moble i suro)

- Auxiliar en imatge personal: perruqueria i estètica (Imatge personal)
- Auxiliar en muntatges d'instal·lacions elèctriques i d'aigua i gas (Instal·lació i manteniment)

En els PFI els continguts de la formació s'estructuren en dos mòduls: formació professional (mòdul A, que inclou també les pràctiques en empresa) i formació general (mòdul B); i hi juguen un fort paper el seguiment i l'orientació als alumnes. A banda, l'institut ofereix un mòdul C voluntari, que ofereix la possibilitat de d'obtenir el graduat en Educació Secundària als alumnes que el cursen i l'aproven. Cada una d'aquestes modalitats ofereix 17 places, i atorga als alumnes que superen el curs la titulació d'Auxiliar del perfil professional cursat. A més, la superació del programa millora les possibilitats de superar la prova d'accés a cicles formatius de grau mitjà, l'obtenció d'un certificat de professionalitat que emet l'Administració laboral, i l'accés als centres de formació d'adults per obtenir el graduat en ESO sense haver de tenir els 18 anys.

El calendari de tots els estudis de l'Institut Castell dels Templers és el del curs escolar (de setembre a juny). En l'espai professional, on es desenvolupen els programes de segona oportunitat, l'horari és de 8:30 a 15:10h de dilluns a divendres. Els que cursen el mòdul C, i els alumnes de PPP, també tenen classe a les tardes de dilluns a dijous de 15:30 a 17:00h.

4. METODOLOGIA

En el següent apartat s'explica tot el referent a la metodologia que s'ha utilitzat en la realització del treball. En primer lloc es presenten els procediments, les tècniques i la mostra, en segon lloc els objectius, i en tercer lloc les variables utilitzades en el posterior anàlisi.

4.1. Procediments i tècniques

Aquest treball s'inicia a partir d'un període de pràctiques en la institució educativa on es centra l'estudi que ha servit, entre d'altres coses, per copsar impressions sobre el desplegament dels PFI i sobre els joves que els cursen a partir de l'observació participant i la realització d'un diari de camp, així com també per acabar definint la idea d'aquest treball. Paral·lelament a aquest període s'ha recollit informació de la institució, així com dels projectes educatius que s'hi desenvolupen per tal d'aprofundir en la seva organització i el seu funcionament. No tan sols s'ha cercat informació sobre les opcions que ofereix l'Institut Castell dels Templers sinó que s'ha cercat informació sobre altres opcions establertes per l'administració per fer front al fracàs educatiu.

En segon lloc s'ha realitzat una revisió bibliogràfica de tots aquells aspectes que s'ha considerat que tenen relació amb la temàtica d'estudi, per tal de poder realitzar un marc teòric del projecte. D'aquesta manera s'han cercat aproximacions des de la sociologia de l'educació per tal de centrar el tema del fracàs escolar i l'abandonament prematur del sistema educatiu en referència a la relació entre els individus i l'escola, i així poder veure quins són els factors que influeixen en aquesta situació de fracàs i quines són les repercussions que té per als joves.

Per tal de recollir els discursos dels joves s'han realitzat quatre grups de discussió entorn tres temes: la societat, la condició de ser jove i el sistema educatiu; en tots els grups s'ha posat sobre la taula les tres temàtiques. També s'han fet dues entrevistes en profunditat. Després s'han analitzat els discursos en relació als factors determinants del fracàs educatiu, per tal d'acabar fent una exposició dels resultats obtinguts.

4.2. Mostra

La mostra està configurada per un total de 24 nois i noies estudiants de dos PFI (Auxiliar en vivers i jardins i Auxiliar en imatge personal: perruqueria i estètica). Del total de la mostra 10 són nois i 14 són noies.

En els grups de discussió hi han participat 23 joves i en les entrevistes en profunditat 2. Una de les noies participant en els grup de discussió ha estat també la protagonista d'una de les entrevistes en profunditat. El noi entrevistat en profunditat, en canvi, no ha estat participant dels grups de discussió.

Per tal de concretar la mostra, a continuació es despleguen unes taules amb els participants concrets en cada grup de discussió i en cada una de les entrevistes en profunditat, especificant l'edat, el sexe i la procedència de cada jove, i identificant-los amb el codi que posteriorment es fa servir en l'anàlisi.

Entrevistes en profunditat (EP)			
Nom	Sexe	Edat	Procedència
EP1 ⁸	Noi	19	Amèrica del Sud
EP2	Noia	17	Espanya

Grup de discussió 1 (GP1)			
PFI Auxiliar en vivers i jardins			
Participants			
Nom	Sexe	Edat	Origen familiar
GD1.1	Noi	17	Amèrica del Sud
GD1.2	Noi	16	Àfrica
GD1.3	Noi	17	Espanya
GD1.4	Noi	19	Àfrica
GD1.5	Noi	16	Espanya

⁸ Veure Annex

Grup de discussió 2 (GP2)			
PFI Auxiliar en vivers i jardins			
Participants			
Nom	Sexe	Edat	Origen familiar
GD2.1	Noi	16	Àfrica
GD2.2	Noi	17	Amèrica del Sud
GD2.3	Noi	17	Amèrica del Sud
GD2.4	Noi	17	Espanya
GD2.5	Noi	17	Àfrica

Grup de discussió 3 (GP3)			
PFI Auxiliar en imatge personal: perruqueria i estètica			
Participants			
Nom	Sexe	Edat	Origen familiar
GD3.1	Noia	17	Espanya
GD3.2	Noia	17	Espanya
GD3.3	Noia	17	Àfrica
GD3.4	Noia	17	Espanya
GD3.5	Noia	16	Amèrica del Sud
GD3.6	Noia	16	Amèrica del Sud
GD3.7	Noia	17	Amèrica del Sud

Grup de discussió 4 (GP4)			
PFI Auxiliar en imatge personal: perruqueria i estètica			
Participants			
Nom	Sexe	Edat	Origen familiar
GD4.1	Noia	16	Espanya
GD4.2	Noia	17	Espanya
GD4.3	Noia	17	Espanya
GD4.4	Noia	17	Espanya
GD4.5	Noia	17	Espanya
GD4.6	Noia	17	Amèrica del sud

4.3. Objectius

L'objectiu principal del treball és comparar els factors que determinen el fracàs escolar, l'abandonament prematur del sistema i l'exclusió sociolaboral amb els discursos dels joves que cursen un programa de segona oportunitat (un PFI en aquest cas).

Com a **objectius específics** es plantegen els següents:

- Analitzar les causes del fracàs educatiu i de l'abandonament prematur del sistema educatiu.
- Veure quina relació tenen el fracàs educatiu i l'abandonament prematur del sistema educatiu amb l'exclusió social i laboral.
- Proposar alternatives al plantejament dels programes de segona oportunitat com són els PFI.

4.4. Variables utilitzades en l'anàlisi

Per tal de realitzar l'anàlisi dels discursos dels joves, i com ja s'ha exposat en el marc teòric del treball, s'han pres com a referència els factors que determinen el fracàs educatiu i el risc d'exclusió, concretament els definits per Martínez, Escudero, González, García i altres (2004) i que es mostra a continuació.

Aspectes personals i socials dels estudiants

Salut i possibles discapacitats físiques i mentals

Malnutrició

Residència en el medi rural i suburbial

Població immigrant i minoritària

Famílies amb baixos ingressos econòmics i en situació de pobresa

Sexe

Mal comportament

Manca de mitjans i condicions per l'estudi a casa

Característiques familiars

Estructura i composició familiar (monoparentals, matrimonis joves, absència prolongada del pare de la família)

Clima familiar (severitat o negligència)

Baixa cohesió

Alcoholisme i pobresa

Família extensa i amics

Expectatives i cultura familiar

Valoració de l'escola

Estudi i desenvolupament d'hàbits de comportament i actituds en relació amb el treball escolar

Influència de grup d'iguals

En els aspectes negatius (poden representar fins hi tot una certa pressió en contra del rendiment i la excel·lència escolar, podent arribar a desenvolupar una cultura anti- escola i delinqüència en situacions extremes).

Característiques de la comunitat de residència

Pobresa de l'entorn social

Perillositat

Vandalisme

Ruralitat

Alcoholisme i desocupació

Baix nivell cultural

Dependència de sistemes de protecció social

Declivi econòmic

Entorn escolar

Clima escolar interessant o avorrit

Grau de sensibilitat i de resposta en relació amb factors corresponents al medi social i al context familiar dels alumnes

Existència o no de recolzament social

Orientació i consell

Ràtio de les aules i política d'agrupament dels estudiants

Estructures de segregació per nivells

Coordinació entre les escoles i els instituts d'una zona

Qualitat de l'ensenyament i dels materials didàctics

Grau d'implicació cognitiva i emocional dels alumnes en l'aprenentatge

Atenció a la diversitat i diferenciació de l'ensenyança per a propiciar oportunitats d'aprenentatge que donin respostes efectives o no a les necessitats de tots els estudiants

Rellevància, rigor i expectatives del currículum i el professorat

Críteris i procediments d'avaluació

Organització i gestió dels centres, coordinació, planificació institucional, lideratge i connexions amb el medi social

Recursos escolars i la seva distribució segons criteris d'igualtat i equitat d'acord amb les necessitats de la població a la que dóna servei el centre

Polítiques socials i educatives

Ordenació del sistema escolar

Política curricular: disseny, materials i suports

Professorat i formació

Inspecció, avaluació, rendició de comptes i discriminació positiva

Polítiques de suport i estímul de projectes de renovació i millora a curt i mig termini

Articulació de les polítiques escolars amb les municipals i socials

Polítiques socials, econòmiques i laborals de lluita contra l'exclusió social i mecanismes de protecció social

5. ANÀLISI DELS DISCURSOS

En aquest apartat es fa un anàlisi dels discursos dels joves que cursen els PFI en relació amb els factors que influencien en el fracàs escolar i l'abandonament prematur del sistema i, en tant, en la inclusió social i laboral. Es tracta de plasmar quins elements d'aquests discursos denoten els factors influents en a situació actual d'aquests joves i en els seus itineraris educatius.

Així doncs, s'exposen mostres concretes de la influència o no d'aquests factors i de la magnitud d'aquesta influència a partir de les seves vivències i interpretacions, però sense la pretensió de demostrar res de forma inequívoca donat que els discursos són d'un grup de joves molt concret. Per tant, s'esmenten només aquells factors als que els joves fan referència.

Cal esmentar la complexitat d'anàlisi dels factors per separat, donat que en els discursos es barregen i relacionen continuadament uns factors amb els altres. Per tal de fer-ne l'exposició més entenedora els discursos que es presenten són aquells que es consideren més clars en referència a cada factor determinat.

5.1. Aspectes personals i socials dels estudiants

El factor principal que mostren els discursos dels joves és el fet de ser població immigrant i minoritària, aquest aspecte ha sortit reflectit en els quatre grups de discussió i de forma reiterada, ocupant una bona part de l'estona en tots ells; de la mateixa manera, també ha tingut presència en una de les entrevistes.

GD2.2 *Bueno hay algunos [referint-se als immigrants] que se aplican y sacan [referint-se a l'obtenció del graduat en ESO]*

GD2.1 *Eso no es la culpa de la sociedad, eso es la culpa de nosotros porque la mayoría de los extranjeros estudiar no, todos quieren trabajar, quieren el dinero y ya está, todos quieren trabajar, nadie quiere llegar a ser presidente, tú estás en España, no vas a ser presidente!*

GD2.5 *Nadie saca la ESO eh, en serio de los inmigrantes.*

GD2.1 *Éste dice que el sistema no está bien porque como es español quiere estar en la ESO [referint-se a un company del grup]*

Per a ells el fet de ser immigrant comporta gairebé la impossibilitat d'aconseguir el graduat en ESO, o almenys de fer-ho per la via comú, per tant es pot dir que comporta exclusió educativa.

Els seus discursos, però, van més enllà de l'escola, i evidencien també un sentiment d'exclusió a nivell social i laboral.

GD3.3 *Porque gracias a dios yo de momento, con mi persona, no me han tratado en ningún tipo de forma discriminatoria, en la escuela como cualquier otro niño "vete a tu país" y tal, lo normal, pero realmente fuera del sitio de convivencia escolar y tal pues no [referint-se a que no s'ha sentit discriminada]*

GD2.1 *La verdad es que se pasan un poco. A nosotros nos pasa cuando entramos en las tiendas, cuando entramos en las tiendas hasta para comprar comida, como estamos casi siempre yo, el Ayoub, que es marroquí este hombre, moro. Siempre cuando entramos a una tienda nos sigue el tío y nos mira mal. El otro día entramos los tres al Zara y nos pilla el detector este... como se llama... el "segurata" y nos pilla a los tres y nos dice que hemos robado, y no llevábamos nada, y ni nos ha dicho perdón ni nada. Yo le he mirado [representa la mirada] y me he ido, porque no podía hacer nada.*

GD3.1 *Antes que hubiera crisis en España, que lo siento mucho por todos, eran los inmigrantes que hacíamos el trabajo sucio de los Españoles, todo lo bruto, los campos, los cerdos... todo todo era para el inmigrante, ¿no? Y los españoles estaban todos sentados en una oficina, no hacían nada más que contratar inmigrantes, y ahora con la crisis está mal y quieren acoplarse a lo que, por decirlo de alguna manera, ha sido siempre un trabajo de inmigrante.*

GD2.1 *Pero tenemos suerte que también estudiamos con los españoles y como estamos juntos cada vez nos entendemos más, pero los padres también se pasan, hasta dicen a sus hijos que no jueguen con negros.*

Sembla, per tant, que no visquin el factor de ser població immigrant i minoritària com un factor personal (tot i que és una variable independent), sinó més aviat com un factor relacionat amb l'entorn escolar, concretament amb el grau de sensibilitat i de resposta de l'institut en relació amb factors corresponents al medi social i al context familiar dels alumnes, o amb una cultura social amb valors rebuig o intolerància cap a la seva condició (característiques de la comunitat de residència), com exposa la següent cita d'una noia que no és immigrant.

GD4.1 *Que les dejen pasar la charca [referint-se als immigrants] eso también es un problema. ¿Cómo puede ser que nos quiten el trabajo a los españoles que somos de aquí? Nos quitan todo. Mira una negra cuando tiene un hijo madre mía, tiene ahí un carrito, le dan de todo, ayudas... a una española le dicen "cómpratelo tú".*

5.2. Característiques familiars

Com mostren les cites següents, els joves no contempen a la família i les seves característiques com a factor que hagi influenciat en la seva situació educativa de manera negativa. Per lo general tots parlen d'una bona relació amb ella.

GD3.4 *A mí me gusta como es mi madre conmigo en verdad, porque hasta que no acabo la tarea de casa mi madre no me deja salir. Hay algunas niñas que dejan la habitación sucia, no arreglan su habitación, "mama házmelo tú, mama llévame la ropa a la lavadora" y va su madre y se la lleva. ¿Qué aprenden esas en la vida? Nada ¿Qué vas a hacer tú cuando cumplas los 18 y vivas sola? [referint-se a les noies que les mares els hi fan les tasques]*

GD4.2 *Yo no creo que sea culpa de los padres siempre. Yo por ejemplo he tenido una educación muy buena, siempre han estado por mí, me han castigado, me han hecho de todo y aún así he quedado embarazada, y no le culpo a mi madre ni a mi padre por eso.*

GD3.6 *Yo pienso, si yo hubiera estudiado, y cuando mi madre me castigaba haberme puesto a estudiar en la habitación en vez de girarle la cara y irme a dormir o sacar el móvil de mi hermano pequeño y empezar a llamar a los novios y cosas así, en vez de hacer eso yo me hubiera puesto a estudiar media hora aunque fuera, el curso lo hubiera aprobado, no hubiera repetido y ahora mismo no estaría pensando si ir a una academia, si sacarme la ESO por otro lado...*

En tot cas, es donen casos, com es mostra a continuació, en que la família els ha animat a ser on son, a cursar un PFI com a alternativa a l'ESO, però en cap cas es concep la família com un factor d'influència negativa.

EP2 *M'he guiat jo sola i ma mare m'ha ajudat, ella va ser la que em va voler apuntar aquí perquè sabia que m'agradaria i que podia tirar endavant amb això de perruqueria.*

En aquesta darrera cita també es pot evidenciar les expectatives i la cultura i familiar. I aquest darrer aspecte és també mostrat en les següents idees.

GD2.2 *Los inmigrantes a sus padres les tienen mucho respeto*

EP1 *papá trabajando para mantenernos y me voy haciendo grande sabes, y tampoco... ahora ya tengo 19 años y él no puede seguir trabajando para mi, o sea yo tengo que ayudar porque él trabaja y trabaja y siempre le llegan malas noticias sabes, que tu hijo ha hecho esto... cuando le tengo que ayudar yo a él, pues si no le ayudo trayendo dinero a la casa pues estudiando o algo, porque mi papá nunca es de regañarnos sabes, ni de pegarnos, nunca me ha pegado, y pues que me puse a pensar así que eso no estaba bien para él, hacerle esto a él, y que una persona así como él, mi papá es muy buena persona, siempre... nunca nos faltaba nada, cuando llegamos aquí nunca nos ha faltado nada, él siempre ha estado ahí y ha trabajado duro, ahora mismo está trabajando en la fruta y mira se va a las siete de la mañana y llega a la una para otra vez irse a las seis de la mañana.*

5.3. Influència de grup d'iguals

En aquest cas els discursos són molt variats, van des d'aquells que reconeixen que el grup d'iguals els ha influenciat negativament conduint-los a la situació actual fins a aquells que consideren que tot i que el grup d'iguals els podia haver influenciat han sabut mantenir-se al marge i fer el que ells consideraven oportú.

GD3.3 *Jo he vingut aquí perquè bueno a tercer em vaig ajuntar amb gent que no em convenia i mira,estic aquí per passar a FP i ja està.*

GD3.2 *Por eso lo digo, que los jóvenes de hoy en día somos muy influenciables. Es más no hago cosas porque yo quiera, hago cosas porque mis amigas lo hacen, para no ser marginada o por presumir, para poder entrar en el grupo. Y tú puedes influenciarme a mí [referint-se a una companya]*

GD1.4 *Però depèn dels amics... si tens amics bons seràs una cosa.*

GD2.1 *Eso de meterse en líos es porque él ha querido. El Hamsa por ejemplo va con ellos pero él no se ha metido como su hermano. Eso porque él ha querido.*

GD3.3 *Pero depende de que qué cosas, a mi me han puesto encima la mesa me han puesto una raya i me han dicho "toma metetela que no pasa nada, que por una vez no te va a pasar nada", yo nunca me la he metido y mira que me la han puesto encima de la mesa, y he tenido novios, bueno exnovios en este caso, que se han metido, amigas... de todo. Y lo único que he hecho es apartarme de ellas, porque yo paso de meterme mierda.*

5.4. Característiques de la comunitat de residència

L'aspecte més rellevant de la comunitat de residència que mostren els diàlegs dels joves és el de la situació laboral, que torna a relacionar-se fortament amb l'origen dels alumnes.

GD1.4 *Si no tens el títol és molt difícil per treballar*

GD1.4 *En esta vida si no hi ha quartos no hi ha res, és el més important de tot*

GD3.3 *Sí, a veces. Depende del qué sí, porque por ejemplo yo tengo un primo que ha estudiado de abogado, de juez y no sé qué más y está en el paro, y está trabajando en una tienda. Y también es como en la peluquería, aquí cogen por la experiencia, no cogen por los estudios que tengas*

GD1.1 *Hoy en día hay que trabajar como un negro para cobrar como un banco*

EP1 *Yo si quiero comer algo lo como sabes, y allí pues por ejemplo quiero comer algo y tenía que hacer algo para poder ganármelo para poder comer [en Colombia]. Aquí con mi papá si quiero comer algo lo cómo o si quiero ir a algún lao voy, tengo más sabes... como se dice... más que todo algo así como cuando tu quieres algo y lo consigues, sabes, sin mucho esfuerzo, allí si quiero hacer algo tengo que trabajar para poder tenerlo. Allí para comprar está muy difícil, aquí si quiero algo al menos ya lo consigues más fácil.*

De la mateixa manera, també s'observa una diferenciació en la concepció del treball i el valor que li donen.

EP1 *Porque si aquí uno estudia uno tiene más oportunidades, si no estudias siempre vas a estar esperando la fruta o otros trabajos que... así, mejor estudiar. Si estudio ya sé que tengo la ESO, después que tenga la ESO puedo hacer un curso de... un ciclo de construcción o de esto (jardinería) y ya sé más cosas, y ya sí que busco un trabajo, si me mandan hacer algo lo sé hacer, porque si no...*

5.5. Entorn escolar

L'aspecte més rellevant en els seus discursos és el tracte i la relació amb els professors, per a ells és clau que el professor els respecti i els tracti bé.

GD3.3 *Yo el primer año que entré en el instituto de... había una profesora que nos insultaba. Nosotros lo grabamos y lo mandamos al director y no hicieron nada, entonces cuando vimos que no hicieron nada empezamos a responderle mal ella. A mí me llamó "hija de puta" y casi la mato, porque vamos a mi madre no la insulta ni dios y menos una profesora de mierda. Y cuando me dijo eso se la lié que me expulsaron un mes entero del instituto porque casi la pego.*

EP1 *A mí me ha regañado un montón [referint-se a la professora del PFI] y yo creo que en parte por eso estoy aquí, porque apruebo este curso, si no me hubiera regañado yo estaría en la calle, porque me ha dicho que estaba mal esto y no podía hacer esto...*

Un altre factor molt repetit és de les repeticions i el nivell educatiu, les quals tenen a veure amb els criteris i procediments d'avaluació. La majoria les valoren negativament i en ocasions com a motiu final de l'abandonament de l'ESO.

GD3.3 *Yo repetí primero y repetí segundo, y me arrepiento mucho, pero me arrepiento muchísimo de no haber estudiado, que ahora ya estaría en bachillerato y cuando me vine aquí dije: bueno al menos me voy a sacar la ESO pero es que en realidad lo que te enseñan aquí en la ESO es que te están enseñando cosas hasta de primaria, aquí te dicen muchas cosas pero en realidad aquí te van a dar la ESO porque mira, porque has hecho cuatro*

cosas y ya está, pero no vas a saber ni la mitad, yo ahora mira me voy a presentar a las pruebas de acceso y yo creo, bueno y lo sé, que voy a suspender, porque ahí me van a salir con cosas que no sé ni hacer, son cosas que no sabemos hacer

EP1 *Y pues llegué a cuarto y, no sé, me daba mucha pereza ir a estudiar ahí, no sé, yo lo veía más duro, más... más duro aquí, el nivel aquí más duro que allí en Colombia, aquí enseñan más, sabes. Más nivel, aquí es más nivel que allí, porque aquí al entrar en cuarto de ESO ya hablaban inglés eh, ya o sea lo hablan más o menos bien, y allí no, allí... era más retrasado.*

EP1 *Y al final dije no ya no voy más porque para qué! si voy a repetir. Fui como un mes y ya al final me retiré. Cuando cumplí los 16 dije no voy más y ya fui el otro año ahí mismo a hacer cuarto, lo mismo. Pero tampoco iba porque me aburría, no lo aprobé porque hacía mucho frío sabes, y me daba pereza ir hasta allá y no sé qué... y después de catalán me aburría un montón sabes, no entendía nada, y al final que nada ya no iba. Hacía que iba para el colegio pero me iba para otro lao. Y así.*

5.6. Polítiques socials i educatives

La gran majoria dels joves projecten satisfacció sobre els PFI, sobretot en referència a la política curricular. Valoren molt positivament les pràctiques que realitzen a les empreses, així com també l'orientació i el suport que reben dels professors.

EP2 *Molt bé, esperava aprendre menys, m'he sorprès, m'ha agradat moltíssim. Suposo que perquè aquesta professió m'agrada molt, ja des de petita, suposo que a l'interessar-me molt pues m'ha agradat molt (...) Les pràctiques és el que més m'ha agradat del curs.*

EP2 *La tutora és molt pròxima. Allí a la ESO no estaven tant per nosaltres, aquí veig que estan més damunt nostre i ens ajuden més (...) Ella em va veure que estava així xunga i em va cridar i em va animar.*

EP1 *Pues las prácticas sabes, las prácticas son algo que uno ya lo ve para trabajar, va a aprender mucho y cuando vaya a buscar trabajo ya sabe como es, en las practicas uno aprende mucho eh.*

6. CONCLUSIONS

Un cop realitzat aquest treball són varis els aspectes que cal destacar i prendre com a fets o idees a tenir en compte a l'hora d'entendre i fer front al fracàs escolar i l'exclusió social. El primer que cal tenir clar, com s'ha desenvolupat a nivell teòric i s'ha demostrat amb el recull de discursos en les pàgines anteriors, és que aquestes són dues realitats que van de la mà i que així cal considerar-les. Això vol dir que el fracàs escolar no pot entendre's i abordar-se com quelcom propi tan sols de l'espai escolar, sinó com un fet molt més ampli; no es pot, per tant intervenir en la situació des d'una mirada reduccionista.

Malgrat els PFI suposin en si mateixos un fet d'exclusió educativa, els joves que els cursen sembla que no viuen la situació d'estar-lo cursant com un fracàs sinó com una oportunitat i una sortida a una situació en la que no es trobaven bé, per tant, cal pensar que segurament introduir algunes característiques educatives d'aquests programes a l'educació obligatòria pot suposar una millora d'aquesta.

Així doncs, seria bo pensar un sistema d'acompanyament dels estudiants en les institucions educatives, que contempli no només els aspectes escolars sinó també i sobretot tots aquells factor de l'entorn que el condicionen i l'afecten. A l'intitut caldria tenir una mirada convençuda dels joves no tan sols com a alumnes, sinó com a individus que participen d'un context molt més ampli que l'escola i que a la vegada condiona el seu desenvolupament en aquesta; si els joves no es senten bé com a tals, és impossible que es desenvolupin satisfactòriament al centre escolar. Per altra banda, introduir a nivell curricular metodologies més pràctiques també suposaria una millora del desenvolupament educatiu dels joves.

Cal tenir present, com ja apuntava Bonal (2003), que "dissenyar estratègies d'intervenció o canvi educatiu no pot fer-se de forma eficaç si no es compta amb aquells actors que més directament viuen i pateixen les conseqüències de la tasca educativa", i aquest treball ha volgut ser una mostra d'aquest tipus de procediment. La heterogeneïtat dels joves i dels factors que influencien en les seves trajectòries educatives no permet que es les intervencions es dissenyin en base a resultats quantitativs d'algunes proves esteses i estandarditzades, sinó que cal un coneixement més profund de cada realitat concreta i, en tant, de cada individu. Escoltar-los i saber quines són les seves vivències i pensaments ha de ser la base de qualsevol mesura.

BIBLIOGRAFIA

- Albaigés, B. (Dir.), V.Sisto i J.A.Román (2014). *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat laboral en els joves*. Barcelona: OCJ
- Baudelot, C., Establet, R. (1976). *La escuela capitalista en Francia*.
- Bonal, X. (2003). *Apropiacions escolars. Usos i sentits de l'educació obligatòria en l'adolescència*. Barcelona: Octaedro
- Boudon, R. (1983). *La desigualdad de oportunidades*. Madrid: Rialp.
- Casal, et al. (2011). *Pasado y futuro del estudio sobre la transición de los jóvenes*. *Revista Papers*, 96/4, 1139-1162.
- Escudero Muñoz, Juan M. (2005). Fracaso escolar, exclusión educativa: ¿de qué se excluye y cómo?. *Profesorado, revista del currículum y formación del profesorado*. 1.
- García M. (2014). Itineraris d'abandonament escolar prematur i acompanyament a les transicions després de l'escola obligatòria. *Revista d'Organització i Gestió Educativa*. Número 35. Setembre 2014.
- García M., Merino R. (2007): Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya. *Informes Breus 4 Educació*. Fundació Jaume Bofill. Barcelona.
- García, M., Merino, R. (2009). Las transiciones de los adolescentes después de la escuela obligatoria. Cambios sociales y respuestas socioeducativas en el territorio. *Educación social*. 42, 47-60.
- García, et al (2013). Itinerarios de abandono escolar y transiciones tras la enseñanza obligatoria. *Revista de educación*, 361.
- Marchesi, A. (2003). *El fracaso escolar en España*. Documento de trabajo del Laboratorio 11/2003. Fundación Alternativas .
- Martínez, F., Escudero, J. M., González, Mª T., García, R. et al. (2004). *Alumnos en situación de riesgo y abandono escolar en la educación secundaria obligatoria: Hacia un mapa de la situación en la Región de Murcia y propuestas de futuro*. Proyecto (PL/16/FS/00). Murcia: Fundación Séneca.
- Merino R., García, M., Casal J. (2006). De los Programas de Garantía Social a los Programas de Cualificación Profesional Inicial. Sobre perfiles y dispositivos locales. *Revista de Educación*.

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (2014): *Panorama de la Educación. Indicadores de la OCDE 2014. Informe Español*. Secretaría de Estado de Educación, Formación Profesional y Universidades. Dirección General de Evaluación y Cooperación Territorial. Instituto Nacional de Evaluación Educativa. Madrid.

Perrenoud, Ph. (1990). *La construcción del éxito y del fracaso escolar*. Madrid, Morata .

Resolució ENS/1102/2014, de 21 de maig, per la qual s'estableixen els programes de formació i inserció per al curs 2014-2015. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya Núm. 6628 - 22.5.2014

Walther, A., Stauber, B. et al. (2002). *Misleading Trajectories. Integration Policies for Young People in Europe?*

WEBGRAFIA

Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. Generalitat de Catalunya
<http://csda.gencat.cat>

Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya. <http://ensenyament.gencat.cat> i www.xtec.cat

Institut d'Estadística de Catalunya. IDESCAT. <http://www.idescat.cat>

Sistema d'Indicadors sobre la Joventut de Catalunya. SiJove.
http://benestar.gencat.cat/ca/ambits_tematics/joventut/observatori_catala_de_la_joventut/estadistiques/sistema_d_indicadors_sobre_la_joventut_a_catalunya/

ANNEX

Entrevista en Profunditat 1 (EP1)

- **¿Cuántos años tienes?**

- 19

- **¿Qué estás haciendo ahora?**

- Hago un curso de jardinería

- **Vale. ¿Dónde naciste?**

- En Colombia

- **Pues ahora, recordando des de la infancia, de los recuerdos que puedas tener, ¿me puedes contar un poco cómo era tu contexto, tu situación cuando eras pequeño? Los hermanos, los abuelos, con quién vivías... cómo era tu hogar... lo que tu recuerdes de cuando eras un niño.**

- Bueno... antes vivíamos mi papá, mi mamá y dos hermanas. Era una casa de madera, una casi ahí y... entonces... bueno teníamos dos casas en verdad, y mi papá tenía una tienda donde se vendía comida y eso. Y... al final por la situación económica mi papá vendió una casa para poder construir la otra casa, en la casa donde siempre me he *criao*, sabes? donde siempre he *andao* en la calle i todo eso. Al final pues jugando por ahí, cuando llovía siempre nos íbamos a mojar en el aguacero o a jugar a fútbol o eso así en el aguacero... y qué? pues crecí ahí, en el barrio Las Américas de Buenaventura sabes, se llama la ciudad donde vivía allí en Colombia. Y, pues nada, ahí jugábamos siempre... siempre íbamos al colegio y después del colegio quedábamos todos, porque allí estudiábamos por la tarde

- **¿Ibais al colegio por la tarde, por la mañana no?**

- Por la mañana no, era de una a cinco de la tarde, porque *osea* éramos pequeños. Los pequeños iban por la tarde, y los grandes iban por la mañana. Y entonces siempre a las cinco, cuando salíamos del colegio, todos nos reuníamos para jugar al *escondidijo*, sabes qué es?

- **Sí, el escondite ¿no?**

- Sí el escondite. Y... así jugábamos también al fútbol americano... varios, varios juegos. También el *congelaio*, sabes qué es *congelaio*?

- **¿Como el stop?**

- Sí, el stop, te toca y tiene que ir otro a liberarlo, sí. Y... eso.

- **Muy bien. ¿Y era una escuela privada o pública?**

- Pública, sí. Estaba cerca, estaba a cinco casas del cole de donde yo vivía. Sabes que estaba muy cerca.

- **Y dices que vivías con tus papás en casa y con tus dos hermanas. ¿Tus hermanas son mayores o son más pequeñas?**

- Ahora mismo la que es mayor ya tiene hija, la que tiene 20 años, y la otra es menor, menor que yo.

- **Vale. ¿Y qué recuerdos tienes en familia? Dices que tu papá trabajaba, vosotros ibais al colegio... pero qué recuerdos tienes con ellos?**

- La Navidad, que la pasábamos siempre juntos. Y me acuerdo una vez cuando me regalaron la bicicleta, mi primera bicicleta, pero ya mi papá estaba aquí en España, ya había llegado a España, pero ese día me acuerdo mucho porque estábamos durmiendo, entonces cuando nos despertamos teníamos las bicicletas al lado, las tres sabes... de nosotros tres, y pues estuvimos muy contentos ese día y empezamos a montar, eso fue de lo más bonito que recuerdo, o cuando cumplimos años... porqué mi hermana cumple el 4 de junio y yo el 5, y mamá siempre lo celebraba el 5 el de los dos, y pues el más bonito fue un día que ella no tenía dinero y no lo podía celebrar, pero después llamó mi papá de que le había mandado plata y entonces ese día también nos pusimos muy contentos porqué pudo ir a comprar una torta y todos felices... todos los niños sabes, todos con la torta.

- Y... por ejemplo en vacaciones o así, ¿recuerdas que hicierais cosas juntos? Con la familia...

- No, siempre estábamos por ahí por el barrio porqué igual no teníamos mucho dinero para ir de vacaciones... sí, claro, mi mamá se enfermó... se enfermó y nos tocó ir a Medellín, porque ella es de Medellín, y la llevaron al hospital de Medellín. Nos fuimos con la familia de ella para que la pudieran cuidar, porque no tenía familia allí en Buenaventura. Entonces nos fuimos allí pero... más que todo porque ella estaba enferma.

- O sea en Buenaventura vivíais solo lo que es el núcleo familiar, tus papas y tus hermanas... tus abuelos, tíos...

- Bueno la familia de papá sí, pero es muy diferente la familia de mi papá de la familia de mi mamá. La familia de mi mamá está más unida, la de ellos [la del papá] están sólo con ellos, para lo que ellos quiere, pero a nosotros era como apartados sabes... no... no era una relación buena. Nosotros éramos solamente mi papá, mi mamá y mis dos hermanas. Y cuando se fue mi papá quedamos los cuatro solos

- Tus abuelos tampoco...

- No, mi abuelo... tampoco... no hablábamos mucho.

- Y con los abuelos por parte de tu mamá, aunque no estuvieran allí sí que tenías relación... igual ibais a visitarlos...

- No, porque está lejos, está a 12 horas de allí en autobús y... pues no. Fuimos solamente cuando mi mamá se enfermó fuimos allí, y ahí si estábamos todos sabes...tengo otros dos hermanos por parte de mamá pero ya son grandes. Ellos, mis dos hermanos, mis tías... todos allí con nosotros cuidando a mi mamá. Y... y eso.

- ¿Nunca has vivido con estos dos hermanos mayores?

- No, ellos vivían en Medellín, en el pueblo de mi mamá.

- ¿Y la relación con tus hermanas, qué recuerdas de pequeños?

- Con mis hermanas siempre estábamos juntos, siempre andábamos juntos. Y... *pa todos laos* juntos, nunca nos separábamos... aún ahora, aún seguimos juntos los tres.

- ¿La relación con tus papás cómo la valoras?

- Bien, mi padre siempre me ha apoyado y mi madre también. Cuando mamá falleció eh... mi papá ahí fue que hizo todo lo posible para traernos, porque estábamos solos allá, estábamos con una tía pero... sabes... no es que uno sea malagradecido, pero uno no estaba muy contento con ella, como no éramos... solo éramos sobrinos, entonces no nos prestaba tanta atención. Hablamos con mi papá y mi papá hizo todo lo posible para traernos. Y al final nos pudo traer y estamos aquí los tres.

- ¿Cuánto tiempo estuvisteis con tu tía?

- Un año.

- **¿Con otros primos o solo con tu tía?**

- Mi tía, la hija y el hijo de mi tía, mi primo.

- **Y, de la infancia, algún recuerdo malo que tengas de cuando ibas al colegio de primaria o infantil, con los amigos o con la familia... con quién sea, pero ¿algún recuerdo malo que tengas de tu infancia?**

- Malo, cuando mataron a mi primo.

- **¿Cuándo mataron a tu primo?**

- Sí, estábamos, bueno... ese día nos fuimos a una fiesta, sabes?

- **Sí. ¿Cuántos años tenías tú?**

- Once

- **Once años.**

- Nos fuimos a una fiesta con mis dos hermanas... y entonces nos fuimos y al final mi tía nos llamó que *adónde* estábamos, entonces le dijimos que estábamos en una fiesta. Entonces que no nos moviéramos de ahí que nos iba a recoger. Entonces cuando ella fue vimos que estaba muy triste llorando, y no nos quiso decir nada, pensábamos que era mi mamá que estaba... que le había *pasao* algo , pero no era mi mamá. Llegamos a la casa, y entonces nos dio la noticia de que lo habían *matao*, y eso pues... después eso se puso muy malo porque había un primo que era más grande, entonces la gente que lo había *matao* fue a la casa a decir que él no podía estar ahí, que se tenía que ir de la ciudad [el hermano].

- **Tu otro primo...**

- Sí, porque ya era muy grande y ya no podían correr el riesgo de que pudiera hacer algo por su hermano, o sea, cobrar venganza o algo.

- **¿Eso lo decían tus tíos?**

- No, se lo decían a mi tía, los que habían *matao* a mi primo fueron a la casa porque no querían matar al otro chico, sino que querían que se fuera de la ciudad. Y entonces... pues nos pusimos muy, sabes... muy nerviosos y así asustados porque esa gente ir ahí y decir eso, pues mi tía directamente lo empacó y se lo llevó a un pueblo que se llama *Cocorná*, donde vive el papá de ellos... y entonces allí se quedaron allí y aún siguen allí, que no puede ir a la ciudad porque si va...

- **¿Tu tía también sigue allí?**

- No mi tía no, sólo mi primo. Y sólo él porque no podían correr riesgo, o sea a él se lo dijeron, y pues él sigue allí.

- **¿Y por qué el riesgo este?**

- Porque sabes... porque ellos pensaron que él iba a hacer algo malo, sabes... por ser el hermano pensaban que iba él a hacer algo. Entonces ellos no quisieron que él estuviera por allí. Y si él va o algo pues... no sé, le pueden matar o algo.

- **¿Son mayores que tú?**

- Sí, son mayores, ya de 25 años o así.

- **Y, de antes de los 10 años ¿cómo valoras tu infancia? Cómo la describirías.**

- Pues lo mejor eh, porque siempre estaba en la calle jugando, porque en Colombia tu puedes andar por la calle como quieras, sin camisa, sin chanclas... así como tú quieras. Como si tú vas

corriendo por ahí, jugando... lo que quieras, puedes jugar a lo que quieras, a fútbol, lo que uno quisiera lo hacía, porque uno... todo el mundo está en la calle y más que todo estaba también cerca de un río y estaba allí nadando, tirándome de un puente, me tiraba ahí del puente jugando *to* los días. Y...eso.

- Y durante esa época, digamos hasta los diez años, ¿qué crees o que valoras tú ahora que fue lo más importante para ti?

- Lo más importante? Estar con mi mamá.

- Tu mamá.

- Sí. Pasar el tiempo que pude pasar con ella, porque ahora mismo no está y... y quisiera que *estara*. También cuando ella se enfermó la cuidamos mucho, sabes... mi hermana la mayor ella le lavaba la ropa, nos lavaba la ropa a nosotros porque no teníamos lavadora, y yo la ayudaba a limpiar la casa, la chiquitita no porque no hacía... estaba muy pequeña y la consentíamos más, entre la grande y yo lavábamos los platos, la ropa, organizábamos la casa... porque mi mamá no podía hacer nada, mi mamá tenía cáncer... cáncer no se ahora... *acá* abajo, sangraba por abajo...

- De útero...

- Sí sí, entonces ella no podía hacer nada, siempre estaba sangrando... entonces no sé, nos tocó a nosotros dos... y eso.

- ¿Cuántos años tenías cuando tu mamá enfermó y os fuisteis con tu tía?

- Bueno mi mamá tenía eso [el cáncer] mucho tiempo pero entonces había empeorado, me acuerdo que mi papá estaba aún en Colombia. Mi papá tenía... yo tenía nueve años o así, o ocho. Mi mamá ya estaba enferma pero no se la había aumentado, después cuando se vino y nos quedamos solos ahí se le aumentó, y ahí nos fuimos a Medellín con doce años, tenía doce años, porque mi mamá el primer año que nos fuimos a Medellín ese año, ese mismo año, el 30 de diciembre falleció, duró poco tiempo sabes... porque después el cáncer como que se le fue a la pierna y se le hinchó, no mucho tiempo...

- O sea tú tenías doce años cuando falleció tu mamá. ¿Y cuando tu papá se vino para acá?

- Nueve

- Nueve años. ¿Se vino directamente aquí a Lleida tu papá o no?

- No, estuvo en Madrid y de Madrid aquí. Pero no... estuvo en asilo político sabes... eso del asilo político, estuvo allí y vino ya a Lleida, porque aquí estaba una tía que le ayudó a venir. Y directamente aquí a Lleida, y ha estado siete años aquí en Lleida.

- Volvamos un poco a lo que era la escuela, el instituto... mientras estabas allí en Colombia fuiste siempre a la escuela, después al instituto...

- Sí siempre... siempre a la escuela.

- ¿cuántos años tenías tú cuando viniste para acá?

- Tenía... quince creo.

- O sea que fuiste también al instituto allí no? Lo que debe ser la educación secundaria.

- Si, no, allí el colegio se llama colegio todo.

- En la misma escuela estuviste siempre entonces ¿hasta los quince años?

- No, después fui a otro, a uno mejor.... que se decía... se me ha *olvidao*.

- Pues ¿puedes contarme la educación por las escuelas que pasaste?

- O sea... al principio fui a una guardería, que estaba cerca de la casa, cuando era muy pequeña. De ahí ya me pasé al colegio que quedaba más cerca, Las Américas, que se llama Las Américas, ahí estuve hasta quinto, y sexto lo hice en Medellín, sexto... sexto y séptimo. Se llama así, sexto i séptimo, en Medellín. Y después cuando mamá falleció nos fuimos a otra que se llama... ahí hice octavo y noveno, en [no entendido] en otro colegio donde trabaja mi tío, ahí hice noveno... octavo y noveno, y noveno ya lo terminé y vine aquí que empecé a hacer cuarto de ESO, y listo.

- ¿Y cómo valoras tu etapa educativa?

- Cuando estaba en Colombia pues muy bien eh, porque no repetí ningún año pero al llegar aquí no sé, me desanimé mucho. No... no quería ir a estudiar, me daba mucha pereza ir a estudiar.

- Aquí llegaste en cuarto de la ESO...

- Sí, o sea, porque estaba en noveno y noveno era como cuarto de la ESO aquí. Me faltaban tres años más, o sea, cuarto y luego bachillerato. Y pues llegué a cuarto y, no sé, me daba mucha pereza ir a estudiar ahí, no sé, yo lo veía más duro, más... más duro aquí, el nivel aquí más duro que allí en Colombia, aquí enseñan más, sabes. Más nivel, aquí es más nivel que allí, porque aquí al entrar cuarto de ESO ya hablaban inglés eh, ya o sea lo hablan más o menos bien, y allí no, allí... era más retrasado.

- ¿Era un pueblo pequeño donde tu vivías?

- Es un puerto, sabes? Es un puerto, es como una ciudad pero un puerto con mar...

- Pero cuántos habitantes tiene más o menos?

- *Bua*, no sé, pero sí es muy grande. Pero no se... es que la educación allí casi nadie se la toma en serio. O sea mucha gente que quiere estudiar sí, se va a otras partes, a la universidad de Cali o así o a otro... porque a mucha gente no le gusta estudiar allí en Colombia, estudias... estudias hasta noveno o bachiller, te sacas el bachiller y ya te pones a buscar trabajo... no sé.

- ¿Y a ti te gustaba estudiar cuando estabas allí?

- Bueno, ahí nunca faltaba.

- Pero con aspiraciones de ir a la universidad...

- No, yo quería hacer otra cosa, quería después del bachillerato quería hacer un negocio que... que uno haces... tiene bachiller y se pone en una empresa a aprender sabes, sobre... a vender cosas o a hacer productos, que allí es muy bien sabes, por ejemplo si uno termina el bachillerato y hace un "ensema" que es como una universidad, pero diferente, donde hacen cursos. Entonces se llama "ensera" y allí tú quieres ser por ejemplo herrero y le enseñan todo eso, lo tenías que pagar. Entonces te enseñan todo eso y tu ya cuando sales de ahí buscas trabajo, que allí es más fácil sabes, o tú montas tu trabajo si quieres, tu propio negocio. Tu... por ejemplo si quieres tener una venta de empanadas tu comprabas tus cosas y lo ponías allí en tu misma casa afuera, lo pones ahí y vendías empanadas, y allí empezabas a reunir y te hacías un local, alquilabas un local, comprabas más esto, más empanadas y mesas y empezabas ya a producir, y si te daba pues otro local, así tenías dos. Porque en Colombia por ejemplo los perros calientes, la primera lo tuvo un señor, y entonces empezó y empezó y ahora tiene muchos locales y... si va lo van extendiendo. Y así. O si tu quieres vender arepas o lo que quieras, allí cada uno se busca, busca y trabaja.

- Perfecto. Has hablado mucho de lo que hacías cuando eras más pequeño con tus amigos.... cuando ya fuiste un poco más mayor, pues a los doce años... o de los diez hacia adelante, cuéntame un poco la relación con tus compañeros.

- Bueno ya a partir de los doce o así ya mantenía con mis primos más que todo, porque tenía un primo que tenía un negocio de batidos y lo mantenía con él, lo mantenía vendiendo ayudándole, y él me pagaba, pero eso ya a partir de los catorce, cuando volví de Medellín, cuando volví de Medellín estaba allí más que todo con él, ayudándole a él y me pagaba, y después de pagarme me iba a comprar lo que yo quisiera.

- ¿Y ya no tenías esa relación de amigos de jugar en la calle?

- No, porque jugaba en un equipo, entonces... de fútbol sabes... terminaba allí y me iba a entrenar y iba a la iglesia, iba a la iglesia y me mantenía así *ocupao*, no andaba mucho en la calle en esos tiempos. Iba a ayudar a mi primo a la mañana, y después me iba a entrenar y los sábados y los domingos a la iglesia. Eso antes de venir aquí, durante un año o así, pero me gustaba porque así tenía dinero y... iba a la iglesia, y con los de la iglesia es con los que iba a jugar al fútbol, bueno hacíamos actividades, nos manteníamos así. Entonces no andaba mucho con amigos, no.

- Y una cosa que no sé si me ha quedado clara, o sea cuando volviste de Medellín, allí ya viviste con una tía tuya, y cuando volviste...

- Con otra tía, sí, o sea la tía de Medellín por parte de mamá, y la de Buenaventura por parte de papá. Cuando me fui a Medellín tenía doce, y cuando volví tenía catorce años y nos fuimos a Buenaventura otra vez porque hacíamos papeles, porque allí había todo lo civil y todas esas cosas. Entonces fuimos a hacer los papeles y a los quince, sí porque cumplí los dieciséis aquí, llegué en marzo, en marzo llegué aquí y cumplí los dieciséis en junio.

- ¿Me puedes explicar un poco esta transición de venir aquí a Lleida?

- A mi me hacía ilusión eh venir aquí, sí a conocer.

- ¿Por qué querías venir?

- No sé, bueno más que todo porque estaba mi papá aquí y él ya estaba muy mal. Uno tiene que estar con su papá y con su mamá, y al final que me hizo ilusión venir aquí a conocer y más que todo que allá se escucha mucho que acá es muy bueno, la situación económica es mejor y que uno se viste mejor y tiene más cosas, y quería venir, y al final cuando vine *jostia!* todo era muy diferente, sabes... llegué aquí y también la cabeza me daba vueltas porque el cambio de horas, y entonces aquí bueno yo veía muy bonito todo eh, iba por la calle Mayor y con edificios súper grandes, porque más que todo en Colombia cuando va a los edificios tiene que ir ya a la ciudad pero porque son puras casas sabes, son casas y aquí yo veía edificios súper grandes, así... *guai*, cuando llegué aquí que a vivir en un bloque eso molaba también porque llamé al timbre del piso para que lo abrieran y... ir al Mercadona porque al llegar aquí, lo primero que hicimos fue ir a comprar al Mercadona y yo *ostia*. Uno allá en Colombia compra en la tienda, era una casa sabes, era una casa y uno en su casa tenía la tienda, y uno iba a comprar allí pero no compraba así por mayoría, sabes... aquí uno compra una caja de leche, allí uno compra lo que tiene, por ejemplo la leche son bolsitas así o más grandes... es algo así como de rico. O sea allí uno no está mal pero aquí uno está mejor, allí uno está bien pero aquí uno está súper mejor.

- ¿Te costó mucho adaptarte? Enseguida empezaste el indituto?

- Me dijeron que era obligatorio, que no podía estar en casa, porque tenía 16 años, bueno tenía 15, y entonces me pusieron a estudiar pero cuarto, pero al final repetí, porque tampoco no iba porque...

- ¿Ibas al instituto del barrio?

- Al Guindávols, iba al Guindávols. Y al final dije no ya no voy más porque *pa qué!* si voy a repetir. Fui como un mes y ya al final me retiré. Cuando cumplí los 16 dije no voy más y ya fui

el otro año ahí mismo a hacer cuarto, lo mismo. Pero tampoco iba porque me aburría, no lo aprobé porque hacía mucho frío sabes, y me daba pereza ir hasta allá y no sé qué... y después de catalán me aburría un montón sabes, no entendía nada, y al final que nada ya no iba. Hacía que iba para el colegio pero me iba *pa* otro *lao*. Y así.

- ¿Qué hacías entonces?

- Me quedaba por ahí, en casa de un amigo que siempre he *estao* con él, es como mi hermano, él es mi hermano prácticamente, se llama Jonathan, siempre he estado con él. Y a él también le daba pereza ir al colegio, también es de Colombia. Él hacía primero de bachillerato y entonces a él tampoco le gustó. El quería hacer ciclo pero al final hizo bachillerato y no le gustó. Y al final nos quedábamos por ahí, a veces nos quedábamos en la casa de él o a veces en la mía. Y... y eso, o nos quedábamos por ahí, todo el año así. Y al final llamaron a mi papá y me expulsaron por las faltas de asistencia, y ahí fue que me dijo un amigo que hacían cursos aquí, de jardinería, y pues vine aquí, y volví a repetir.

- ¿Empezaste con jardinería?

- Empecé jardinería, pero me portaba muy mal, venía... las veces que venía no hacía nada, ni copiaba ni nada y me mantenía peleando sabes, me mantenía peleando y al final me expulsaron también de jardinería y entonces me dieron otra oportunidad y este año la estoy aprovechando sabes, ya estoy madurando.

- ¿Y este cambio a qué crees que se debe?

- Bueno cambié porque ya... sabes... papá trabajando para mantenernos y me voy haciendo grande sabes, y tampoco... ahora ya tengo 19 años y él no puede seguir trabajando para mi, o sea yo tengo que ayudar porque él trabaja y trabaja y siempre le llegan malas noticias sabes, que tu hijo ha hecho esto... cuando le tengo que ayudar yo a él, pues si no le ayudo trayendo dinero a la casa pues estudiando o algo, porque mi papá nunca es de regañarnos sabes, ni de pegarnos, nunca me ha *pegao*, y pues que me puse a pensar así que eso no estaba bien para él, hacerle esto a él, y que una persona así como él, mi papá es muy buena persona, siempre... nunca nos faltaba nada, cuando llegamos aquí nunca nos ha faltado nada, él siempre ha *estao* ahí y ha *trabajao* duro, ahora mismo está trabajando en la fruta y mira se va a las siete de la mañana y llega a la una para otra vez irse a las seis de la mañana.

- ¿Ha tenido trabajo aquí más o menos siempre tu papá?

- Sí, mi papá estudió sabes, tiene bachiller, tiene cursos de jardinería también, es jardinero, tiene... él sabe construir. Cuando llegó aquí estaba... era paleta y tiene muchas cosas mi papá sabes, cuando se quedó sin papeles que no podía trabajar él empezó a hacer cursos de pintura, tiene cursos de pintura, mi papá está muy bien estudiado, tiene muchos cursos, tiene un montón de cursos y eso siempre le ha servido a él para trabajar y esto, y ahora porque... estaba de jardinero pero le pagaban muy poco, 800, y necesita más porque tiene una deuda en Colombia sabes, porque hizo una casa, la casa donde me crié estaba muy fea, entonces la puso guapa y la arrendo, la alquiló y le debe una plata a mi tía que fue la que le prestó para arreglarla, entonces él dijo que con el trabajo de jardinería no ganaba mucho y se puso a la fruta, y me puso a mí a la fruta, me puso a trabajar que hoy empiezo.

- ¿Has trabajado ya en años anteriores?

- Sí, el año *pasao* trabajé allí para ayudarlo a pagar y si dios quiere con este verano terminamos de pagar, así ya quedamos libres y la casa es de nosotros y ya lo del arriendo, de lo que gane del arriendo para nosotros. Entonces... eso.

- ¿Vivís todos los hermanos con tu papá en la misma casa desde que llegasteis?

- Sí, desde cuando vinimos los tres vivimos los tres juntos, y mi papá tiene una esposa, tiene la mujer aquí y con ella tiene dos niñas pequeñas, una nació en Colombia y la otra nació aquí la pequeña. Vivimos la mujer y mi papá, mis dos hermanitas, la hermana que estudia aquí y la otra ya vive sola porque tiene una hija, vive con su marido, pero mantiene en la casa o sea es como si viviera allí porque mantiene allí todos los días.

- Y desde que viniste aquí, ¿cuál es tu mejor recuerdo?

- De los mejores momentos fue cuando llegué, cuando llegué y estuve bien aquí, porque fue un cambio muy bueno eh, des estar allí mal, o sea no mal pero que uno no se sentía bien, o sea allí en Colombia estaba [no es pot entendre]. Yo si quiero comer algo lo como sabes, y allí pues por ejemplo quiero comer algo y tenía que hacer algo para poder ganármelo para poder comer [en Colombia]. Aquí con mi papá si quiero comer algo lo cómo o si quiero ir a algún *lao* voy, tengo más sabes... como se dice... más que todo algo así como cuando tu quieres algo y lo consigues, sabes, sin mucho esfuerzo, allí si quiero hacer algo tengo que trabajar *pa* poder tenerlo. Allí para comprar está muy difícil, aquí si quiero algo al menos ya lo consigues más fácil.

- ¿Y algún mal recuerdo?

- No, ninguno.

- ¿Y lo más complicado qué crees que ha sido?

- Ninguno, siempre he estado bien. Lo único que si hubiera aprovechado antes a estudiar ya estaría... no sé, haciendo otras cosas, trabajando, sino que no quise estudiar, eso más que todo, pero el resto todo bien eh. Es más yo estoy contento aquí, yo de aquí no me quiero ir.

- Entonces no valoras positivamente estos dos- tres años que has estado sin estudiar, sin tomarte en serio tus estudios ¿Lo cambiarías?

- Hombre sí, si lo pudiera cambiar sí, hubiera estudiado porque me hubiera servido, pero también lo tomo por un lado positivo porque ya me he dado cuenta que tengo que estudiar. El año que viene voy a hacer la ESO ya en la escuela de adultos, para poder tener la ESO, porque si aquí uno estudia uno tiene más oportunidades, si no estudias siempre vas a estar esperando la fruta o otros trabajos que... así, mejor estudiar. Si estudio ya sé que tengo la ESO, después que tenga la ESO puedo hacer un curso de... un ciclo de construcción o de esto (jardinería) y ya sé más cosas, y ya sí que busco un trabajo, si me mandan hacer algo lo sé hacer, porque si no...

- Y sobre tus aficiones o relaciones sociales? Tus amistades... enseguida encontraste un grupo de amistades o has ido cambiando...

- No, siempre siempre he andado con Jonathan, con mi hermano sabes, siempre he *andao* con él, *pa* todos *laos* con él y esto.

- ¿Lo conociste al llegar aquí?

- Sí en el colegio, en el Guindávols, sí ahí. Y siempre con él. Y acá estoy con los compañeros del colegio pero no es una amistad como la de él, con él es que yo le puedo contar algo y él me entiende siempre, o que voy para un *lao* y le digo *vamos o qué!*, o si quiero ir a comer algo lo llamo a él y él cuando hace algo me llama a mi también, y con los del colegio, con los otros sabes, ah vamos a quedar para jugar al fútbol! vamos!, o vamos a la calle mayor! vamos, para estar en la calle, para desaburrirse, o sea voy también, igual no he tenido problemas con nadie.

- ¿Qué soléis hacer entonces?

- Jugar a la Play, o irnos a la Sant Joan, a la plaza Sant Joan a hablar o a ver chicas y eso, pero siempre así y eso, pero siempre así.

- Tu mejor amigo es Colombiano también, ¿con la gente de aquí de Lleida te relacionas?

- Bueno no, o sea, de tener amigo españoles sí tengo pero no sé, es que no ando con gente sabes, no ando con mucha gente, solo ando con él, con Jonathan sabes. O sea yo me llevo bien con todo el mundo pero no ando con ellos sabes, siempre ando con él. Porque andar así andar así no, sabes, no me gusta andar así... o sea, aquí por ejemplo tengo grupo, los moros andan siempre ellos juntos, y los negros siempre andan ellos juntos así mucha gente.

- ¿En el instituto te refieres?

- De Lleida. Pero los moros tienen que ellos siempre andan juntos, los negros igual, y los otros iguales, pero a mí no me gusta eso sabes, porque hay más problemas, entonces mejor yo ando solo o con Jonathan, porque sí tenía un amigo... bueno él ahora no sé donde está pero tenía un amigo español, sí. Ahora tiene coche y como tiene coche ya no lo veo tanto.

- Y de tu juventud, que básicamente la has vivido aquí en Lleida, ¿qué es lo que más valoras?

- Lo que más valoro... bua... no sé, porque yo me siento como si no hubiera hecho nada así como si hubiera perdido el tiempo, así como no hice nada! bueno, no he hecho nada! este año por lo menor lo he aprovechado y ya cuando pasé este año ya diré que por lo menos ya he hecho algo, ya tengo un título, ya diré: bueno, de momento tengo un título primero, ahora tengo que seguir sabes, porque si me rindo ahora no... ya tengo el título y por tener título digo bueno ya, no! ahora quiero sacarme la ESO y seguir sabes, que nunca es tarde para estudiar, entonces no.

- ¿Que es lo que más valoras del PFI que has cursado este año? O algo positivo que creas que está muy bien.

- Pues las prácticas sabes, las prácticas son algo que uno ya lo ve para trabajar, va a aprender mucho y cuando vaya a buscar trabajo ya sabe como es, en las practicas uno aprende mucho eh, yo cuando fui a las prácticas no sabía lo de las fuentes de Lleida, como son por dentro y todas esas cosas, los tubos y el ponerla a qué hora se va a poner a funcionar, que hay que limpiarlas, todo eso no lo sabía y ahora lo sé, sabes que si algún día quiero trabajo en eso me puedo poner ahí porque lo aprendí, o sea que muy buenas las prácticas sabes. Seguro, mira a Steven lo han cogido y le van a enseñar, tiene una oportunidad de trabajar, porque si no ponen las prácticas, si es solo el curso y despues a buscar trabajo sabes, y aquí en Lleida si uno no sabe algo no lo cogen, tu vas ahí... o sea tu sabes algo pero no sabes como... porque es diferente como te lo dicen a hacerlo, porque te dicen, te explican todo, pero si no lo pones en práctica no lo haces, y cuando llegué ahí ya sabía más o menos lo del sistema de riego y todo eso pero es muy diferente así como lo hacen allí y todo eso, así como la desbrozadora como la utilizan allí y todo eso, es muy diferente. Te enseñan, tu sabes, tu ya vas con algo en la mente: ah esto es una desbrozadora, esto la tallagesped, pero no sabes como la utilizan ellos, como la utilizan allí, si allí como hay que ir sabes, hay que estar atento a eso.

- ¿Y algo que valores negativamente o que creas que no está bien ideado o bien montado o que a ti no te haya gustado?

- Hombre, no, yo creo que... algo que cambiaría... bueno es que no sé, sabes, porque los profesores son muy regañones y muy bravos pero lo hacen para que uno ya sepa cómo está sabes, porque uno cuando está así ya uno muy grosero, sabes, uno cuando se cree chulo y está así pero en verdad ellos tienen la razón, porque por ejemplo muchas veces te dicen esto y esto... antes de ir a las prácticas mucha gente estaba chula sabes, pero cuando fueron allí ya sabían que tenían que tener un poquito más de respeto, porque si no los echaban, entonces uno siempre cuando tiene la razón ellos o ellos lo hacen para que uno esté bien, uno siempre los mira mal, o cuando te dicen esto no se hace o esto tampoco se hace, uno piensa bah que pesao, pero en verdad tienen la razón porque si uno no lo hace, en una empresa siempre hay que estar súper serio, sabes, tú haces tu broma pero una broma normal porque vas a trabajar, pero si se pone así que a descansar o a esto, pues vendrá otro que es más ligero y no te van a

dejar trabajando, o si te pones de grosero, viene el compañero más viejo que tú y te dice haz esto y que tu le respondas mal pues él irá a hablar con otro y le dirá este nuevo me va a mandar a mi? y te pueden echar, entonces siempre hay que tener respeto hacia ellos, y estar disciplinariamente con ellos bien, y cuando ya tu vayas ganando confianza igual la vas ganando pero igual con el respeto a ellos, porque como falles...

- ¿Entonces valoras positiva la relación que tienen los profesores con vosotros?

- Sí, nos ayudan un montón eh. Cuando uno tiene algo malo nos ayudan, y más la M. Jesús y la María son muy buenas, y mira cuando fueron a hablar a la empresa que como estaba... muy bien, y eso... y nos ayudan un montón y que era muy bueno en esto y en esto, y... como un compañero, el Carlos, le iban a dejar trabajando pero al final no sé qué pasó pero la María fue a hablar con ellos y al final creo que lo van a dejar trabando, o sea la María apoya mucho y se preocupa un montón eh, y sabes, nos regaña mucho pero en verdad lo que te digo, es para nuestro bien, porque si en verdad ella no dijera nada nosotros no pensaríamos y no diríamos ah en verdad sí está mal! Si ella dice a bueno no pasa nada, entonces uno creería que está bien. A mí me ha regañado un montón y yo creo que en parte por eso estoy aquí, porque apruebo este curso, si no me hubiera regañado yo estaría en la calle, porque me ha dicho que estaba mal esto y no podía hacer esto... porque yo en verdad soy muy, no sé, yo me veo que lo tengo que cambiar esto, yo soy muy... cuando me dicen algo y no me gusta yo me reboto, o sea muy chulo, soy chulo así, yo lo acepto yo soy no sé, y esto siempre me ha traído problemas, y a veces lo hago y me quedo callao mejor pero no sé. Ahora sé que soy así y intento calmarme, sí porque no sé, estoy así y quiero hablar y a veces hablo, y me pongo así sabes, pero eso lo tengo que cambiar.

- Muy bien. Bueno yo creo que ya has contado bastantes cosas pero si se te ocurre alguna cosa que pueda ser importante o que tengas ganas de contar... sobre cualquier cosa de tu vida, de algún tema que hayamos tratado o que no haya salido el tema.

- Yo es que quiero sabes, más que todo ayudar a mi papá y a mis hermanas y así tener algo que sea mío, una casa o algo y ayudarle a él pa cuando ya no pueda trabajar yo le pueda ayudar sabes, y a mis hermanas más que todo.

- O sea ¿lo más importante para ti es la familia no? Lo ha sido siempre veo.

- Sí, siempre, mis hermanas y mi papá, ya que mi mamá no está siempre me gustaría ayudarles un montón en lo que fuera sabes, que cualquier día que mi hermana necesite algo yo se lo pueda dar y la pueda ayudar, igual que mi papá. Más que todo, eso, porque del resto no sé, y yo estar bien sabes, pero el resto...

- ¿Te gustaría quedarte aquí siempre o tienes intenciones de volver a Colombia?

- No no, yo por mí yo me quedaría aquí eh. Sabes iría a Colombia de vacaciones y a visitar, pero de irme a vivir allí no.